

Miia Ijäs, *Varjoista Valtaistuimelle. Anna Jagellonica ja Itämeren valtaapiiri 1500-luvulla*. Gaudeamus 2016. 308 s.

Miia Ijäs on Puola-Liettuan historian ja varsinkin sen vaiherikkaan 1500-luvun asiantuntija. Hänen väitöskirjansa poliittisen historian alalta oli otsikoitu *The Polish-Lithuanian Transition Period of the 1560s and 1570s in the Context of European State Formation Processes* (Tampereen yliopisto 2014). Oli siis odotettavissa, että ottaessaan käsittelyyn Puolan kuningattaren Anna Jagellonica (1523–1596), hän tekee sen nimenomaan poliittisen historian näkökulmasta.

Ijäksen teoksen otsikko ja takakansi antavat olettaa, että kyseessä on Annan elämäntarina. Kirja paljastuu kuitenkin perusteelliseksi katsaukseksi aikakauden poliittiseen kehitykseen Puola-Liettuassa. Kartat, sukupuut ja kuvitus tukevat kirjan sisältöä. Murrosvaiheen seikkaperäisen kuvauksen punaisena lankana on kokonaisuuden kasassa pitävä Anna. Ijäs taustoittaa huolellisesti tämän puolalaisen prinsessan elämää ja toimintaympäristöä. Kirjan nimeä myötäillen Anna jää kirjan sivuillakin varjoon, kunnes nousee valtaistuimelle 53-vuotiaana. Tosin myös tuolloin hän on kuningatarpuoliso, joka ei saa suuremmin poliittista valtaa. Ijäs analysoi Annan vaikutusmahdollisuuksia diplomatian ja kirkkopolitiikan alalla, mutta se ei poista sitä tosiasiaa, että Annan valta on näennäistä.

Anna kiistatta ansaitsee enemmän huomiota kuin mitä on historian lehdillä saanut. Uuden ajan alun prinsessojen keskellä Anna oli poikkeuksellinen. Hän edusti kuningashuonetta, Jagello-dynastiaa, valtakunnassa, jossa ei ollut perinnöllisen kuninkuuden dynastista jatkuvuutta. Hän oli naimaton yli 50-vuotiaaksi asti, eikä siten toteuttanut prinsessojen perinteistä roolia jonkun ruhtinaan puolisona ja synnyinmaansa tai kulttuuripiirinsä lähettiläänä uudessa kotimaassaan. Kun hän viimein avioitui, valitsi Puola-Liettuan aatelisto hänelle puolisosksi transilvanialaisen Stefan Bathoryn, jonka rinnalla hän nousi valtaistuimelle vuonna 1576.

Jäätyään leskeksi kymmenen vuotta myöhemmin Anna vaikutti vielä sisarenpoikansa Sigismundin valintaan seuraavaksi kuninkaaksi ja huolehti näin dynastiansa jatkuvuudesta lapsettomuudestaan huolimatta.

Otsikossa mainittu Itämeren valtapiiri onkin luontevaa samaistaa nimenomaan siihen yhteyteen, joka Annalla on sisarensa Katariina Jagellonian myötä Ruotsiin. Ijäksen perinpohjainen taustoitus tuo kuitenkin esiin monia muita sidoksia. Puola-Liettua ja samalla Anna suuntasivat katseensa myös Italiaan Annan italialaisen äidin Bona Sforzan perinnön toivossa. Teoksessa esillä ovat niin ikään Puola-Liettuan suhteet naapurivaltioihinsa, ja siten esimerkiksi diplomaattiset sidokset Habsburg-hallitsijoihin. Valtakunnan aatelisto pohti sijaintiaan suhteessa Osmanien valtakuntaan ja Moskovan ruhtinaskuntaan. Liettualaisille uhka Moskovan suunnalta ja tarve pitää silmällä Unkarin pilkkoneita osmaneja olivat olennaisia poliittisia tekijöitä, kun taas Puola kiinnosti valtaansa kasvattavia Habsburgeja. Itämeren piiri on siis vain osa - vaikkakin merkittävä ja kiinnostava osa – kirjan tarjoamaa kokonaiskuvaa.

Laajemman kokonaisuuden kuvailu kirjassa on mielekästä, kun otetaan huomioon kuinka vähän tämän alueen historiaa on käsitelty ja julkaistu suomeksi. Tekstistä paistaa läpi kirjoittajansa tietämys ja innostus aiheeseen. Toisaalta lukijalle melko tuntemattoman aiheen seikkaperäinen taustoitus on välillä vaikea pitää kurissa. Loikka suuremmasta kuvasta pienempään biografiseen näkökulmaan tuo haasteita. Esimerkiksi politiikan laajojen linjojen kuvauksen keskellä yksityiskohtainen luku kirjeenvaihdosta Annan Napolin perintöön liittyen yllättää. Se tosin puolustaa paikkaansa kirjassa. Kirjeet, joita asiaa hoitava kardinaali Hosjusz kirjoitti Annalle ja Katariinalle, kun hän pyrki päätyämään sekä Jagellonica-sisaruksia että itseään hyödyttävään lopputulokseen, kertovat paljon politiikan ja diplomatian hoitamisen käytännön tavoista ja tasoista. Tämä on sitä maailmaa, jossa on paljon historian varjoihin jääneitä toimijoita, sekä miehiä että naisia.

Maaailma Annan ympärillä tulee rekonstruoiduksi, mutta Anna itse jää loppujen lopuksi varsin arvoitukselliseksi. Se ei ole kirjoittajan syy, sillä lähteitä ja varmaa tietoa Annan elämästä on lopulta varsin vähän. Ehdottomasti hyvä asia on, että Ijäs ei ole täyttänyt tyhjiä kohtia olettamuksilla. Siellä missä oletuksia on tehty, se on selkeästi tuotu esiin. Ijäs onnistuu myös esittämään kohteensa sympatiaa herättävänä ja inhimillisenä. Uuden ajan kuninkaallisia naisia on tutkittu paljon, mutta niukkojen lähteiden vuoksi usein ympäristön, muun muassa naisten hovien tai taidekokoelmien avulla. Tähän tyyliin Ijäs tarjoilee virkistävän poikkeavan näkökulman asettaessaan Annan paikalleen erilaisena prinsessana.

Annalla oli vahva rooli myös katolisen kirkon puolustajana aikansa uskonnollispoliittisissa myllerryksissä. Ilmeisesti tästä aihepiiristä lähteet

antaisivat tilaa eri näkökulmista tehtyihin tulkintoihin laajemminkin. Myös Ijäs on palannut aiheeseen ainakin artikkelillaan kirjassa *Pohjoinen Reformaatio*.

Tupu Ylä-Anttila, FM
Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Helsingin Yliopisto
tupu.yla-anttila[at]helsinki.fi